

Marraskuu

Pyhäinpäivä
(31.10-6.11 välisenä lauantaina)

Isänpäivä (marraskuun 2. sunnuntai)

Suvaitsevaisuudenpäivä(16.11)

Kansainvälinen lastenpäivä(20.11)

Marraskuu on lyhyiden päivien, syysmyrskyjen ja monesti myös ensilumen aikaa. Kuukauden suomenkielinen nimi viittaa siihen, että yöpakkasten vuoksi useimmat ruohovartiset kasvit kuolevat eli tulevat martaiksi.

Luonnossa tapahtuu:

Lähes kaikki muuttolinnut ovat marraskuussa jo muuttaneet etelään, Suomessa talvehtiville linnuille hyvä pihlajasato on pelastus.

Ensimmäisten talvipakkasten jälkeen omakotitaloissa alkaa kuulua erilaisia ääniä kun metsähiiret muuttavat sisätiloihin. Ne ovat söpöjä vipeltäjiä, mutta tekevät tuhojaan ruokavarastoissa.

Supikoirat ovat syöneet itsensä pulleiksi ja valmistautuvat kevyeen talvilepoon. Myös norpat ovat kaksinkertaistaneet painonsa kesän aikana ja jopa kymmenensenttin rasvakerros suojaa niitä kylmältä.

Puutarhassa tapahtuu:

Puutarhassakin on hiljaista ja hämärää, syysmyrskyt ovat puhaltaneet lehdet pois puista ja yöpakkaset puraisseet kasvit. Piha-alueet on jo siistitty, kasvimaat ja perennapenkkit kunnostettu ja kasvihuone puhdistettu. Vielä on aikaa varmistaa puiden ja pensaiden suojaukset, pystyttää lintujen talviruokintapaikat ja katsoa lumilapiot ja -kolan valmiiksi. Nyt on aika huoltaa ja kunnostaa pihakalusteita, puutarhan työkaluja ja koneita ja ideoida tulevan kesän kasvukautta.

Kuukauden retkivinkki:

Elävä ja eloton ympäristö: Retki lähiympäristöön - havainnointia, keskustelua ja pohdintaa. http://www.4h.fi/@Bin/3026318/piirra_kartta.pdf

Kerää luonnosta askartelumateriaalia talteen yhdessä lasten kanssa

Materiaali	Käsittely
<p>Sammal</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sammalta voidaan käyttää niin ruukkuihin kuin koristeeksi. - Sammalen keruuseen tarvitaan aina maanomistajan lupa. 	<p>Sammalta voi kerätä varhaisesta kevästä lumipeitteen tuloon asti. Sammal on käyttökelpoista sellaisenaan. Sammal vaatii kosteutta pysyäkseen vihreänä. Sammalta kannattaa suihkutella säännöllisesti etenkin sisätiloissa, sillä kuivuessaan se muuttuu ruskeaksi.</p>
<p>Havut</p> <ul style="list-style-type: none"> - kts tammikuu 	
<p>Risut</p> <ul style="list-style-type: none"> - Risut sopivat moneen askarteluun, niitä voi myös maalata spraymaalilla. - Risujen keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. 	<p>Kerättävien risujen tulee olla eläviä, kuivat risut eivät kestä taivuttamista. Risut kerätään lehdettömään aikaan, syksyllä lehtien pudottua tai keväällä ennen lehtien puhkeamista. Syksyllä kerätyt risut ovat sitkeämpiä. Auringolta, sateelta ja tuulelta suojassa tuoreena kerätyt risut säilyvät pitkään käyttökelpoisina.</p>
<p>Paju</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pajua voi käyttää lähes mihin tahansa askarteluun niin tuoreena kuin kuivattunakin. - Pajujen keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. 	<p>Pajua voidaan kerätä lehdettömään aikaa lokakuulta huhtikuulle asti. Pajua voidaan käyttää niin kuivattunakin kuin heti tuoreeltaan. Jos pajut ovat kuivattuja, tulee niitä liottaa ennen käyttöä noin viikko. Jos pajut ovat tuoreita, tulee niitä käyttäessä huomioida, että kuivuttuaan ne kutistuvat eli esimerkiksi punonnassa vierekkäisten pajujen raot kasvavat.</p>

Eläinten talvi

Talven yli selvitäkseen, eläinten on sopeuduttava kylmän vuodenajan ankariin olosuhteisiin. Kylmyys ja ravinnonhankinta ovat eläimille suuria ongelmia, mutta eläimiltä löytyy erilaisia keinoja talvesta selviytymiseen. Tässä tehtävässä tutustutaan eläinten talveen.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
█									█		

█ Milloin mahdollista? █ Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

Toiminnan kesto:

Kustannukset:

Tarvikkeet:

- Suomen luonto-opas
- Muistiinpanovälineitä
- Kiikarit

Tehtäviä:

1. Tarkkaile talvella luonnossa liikkuessasi mitä ravintoa sieltä löytyy eläimille. Kaiva myös lumen alta ja etsi vihreitä kasvoinsia. Peitä kasvit uudestaan lumella, etteivät ne palellu. Onnistuitko löytämään mitään syömäkelpoista ravintoa eläimille? Piirrä tai kirjoita. Oliko ravinnon etsiminen mielestäsi helppoa? Perustele.
2. Pohditaan yhdessä minkälaisia selviytymiskeinoja eri eläimillä on talven varalle.

Lisätietoja: <http://opettajatv.yle.fi/teemat/aine/578/581>

http://fi.wikipedia.org/wiki/El%C3%A4inten_talvehtiminen

http://fi.wikipedia.org/wiki/El%C3%A4inten_talvehtiminen

Lähde: www.4H.fi

3. Yhdistä viivalla eläimet niiden talvisiin selviytymiskeinoihin. Yhdestä sanasta voi mennä enemmän kuin yksi viiva.

KYLMÄNHORROS

karhu

TALVITURKKI

tervapääsky

TALVIHORROS

siili

TALVIUNI

sammakko

VALKEA SUOJAVÄRITYS

metsäjänis

MUUTTAA TALVEKSI POIS

orava

AKTIIVINEN LÄPI TALVEN

metso

LUMIKIEPPI

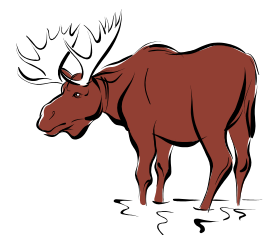
peltomyyrä

KÄYTÄVIÄ LUMEN ALLA

supikoira

RUOKAVARASTOJA

hirvi

Lintujen talviherkut

Oman pihan lintuja on mukava seurata. Linnuille voi itse tehdä kauniita ja helppovalmisteisia herkuja erilaisista siemenistä ja rasvasta. Herkut on nopea valmistaa ja niiden tekemiseen ei vaadita suuria resursseja. Käyttämällä erilaisia muotteja ja nauhoja, herkuista saa myös koristeellisuutta pihapuiden oksille.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
—											
—											

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- aikuisen läsnäolo ja apu

- Toiminnan kesto:

½-1 h + jähmettymisaika

Kustannukset:

€ (€€) €€€

Tarvikkeet:

- Kattila
- Kookosrasvaa tai eläinosastoilla myytävää linnuntalia
- Piparkakkumuotteja
- Alumiinifoliota ja teippiä
- Erilaisia siemeniä ja pähkinöitä
- Kauha
- Koristenauhaa

Työohje:

1. Sulata rasva kattilassa alhaisella lämmöllä.
2. Aseta jokaisen piparkakkumuotin alle pala foliota ja rutista se muotin reunoja myöten ylöspäin. Teippaa folio paikalleen.
3. Aseta foliopaketit tukevasti toisiaan vasten reunalliseen astiaan.
4. Kaada jokaisen muotin pohjalle kerros siemeniä. Nosta kauhalla sulaa rasvaa siemenien päälle muotin puoliväliin asti. Nosta astia viileään jähmettymään.
5. Kun massa on jähmettynyt, aseta ensimmäisen kerroksen päälle koristenauhasta sidotun lenkin pää ja peitä se siemenillä. Sulata toinen erä rasvaa, täytä muotit ja nosta pelti uudestaan kylmään jähmettymään.
6. Irrota rasvakakku muotista, kun se on täysin kovettunut. Jos se on tiukasti kiinni, älä käytä voimaa. Sisus solahtaa ulos, kun lämmität hieman muottia.

Ohjaajalle:

- Lintujen ruokinnan sallimisesta on vaihtelevia käytäntöjä asuinpaikasta riippuen, joten kannattaa selvittää lupa-asiat ennen lintujen ruokinnan aloittamista.
- http://www.4h.fi/@Bin/4896915/lintujen_talviruokinta.pdf

Aseta koristenauha

Marraskuu

Kurpitsalyhty

Kurpitsoista saa kaivertamalla kivoja kynttilälyhtyjä pimeneviin iltoihin. Kurpitsalyhdyn valmistaminen vaatii hieman voimaa ja taitoa, mutta onnistuu hyvin ohjaajan avustuksella. Lokakuun lopussa voi pitää vaikka yhteiset Halloween -juhlat.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Käsivoimia, kovertimen ja veitsen käyttö, aikuisen apu

Toiminnan kesto:

1-2 h

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet ja työvälineet:

- Isoja kurpitsoja
- Terävä ja tukeva veitsi kurpitsan hatun irrottamiseen ja suun/silmien tekemiseen
- Kauha, iso lusikka tms. kurpitsan kovertamiseen
- Tussi

Työohje:

1. Leikkaa irti kurpitsan hattu terävää veistä apuna käyttäen. Leikkaa hatusta riittävän suuri. Hatun reunasta voi tehdä sahalaitakuvioisen.
2. Koverra kurpitsa tyhjäksi siemenistä lusikalla/kauhalla. Tämän jälkeen koverra talteen kurpitsan hedelmälihaa. Koverra vain sen verran mikä irtoaa helposti, jolloin kurpitsalyhty säilyttää hyvin muotonsa. Kuoret ovat yllättävän paksut ja painavat paljon.
3. Piirrä tussilla kurpitsalle kasvot ja leikkaa ilme terävällä veitsellä varovasti ääri viivoja myöden.
4. Hattuun voi tehdä ilmareikiä, jolloin se ei kuumene yhtä helposti.

Ohjaajalle:

- Kurpitsoja voi ostaa kauppojen hedelmä- ja vihannesosastoilta, mutta kannattaa olla ajoissa liikkeellä.
- Kurpitsa koverrettuna ei säily kovin pitkään hyvännäköisenä ja kynttilän polttaminen sen sisällä nopeuttaa pilaantumista, joten ne kannattaa kovertaa mahdollisimman lähellä juhlia.
- Kurpitsan hedelmälihan voi hyödyntää samoin kuin siemenet, kunhan vain käyttää syötäväksi sopivia kurpitsalajikkeita.
- www.nicehouse.fi -> hakusana "kurpitsa"

Lähde: <http://www2.aamulehti.fi/teema/kotijaasuminen/nain-teet-kurpitsalyhdyn-katso-kuvalliset-ohjeet/159771>

Piirrä tussilla ääri viivat kurpitsaan, joita pitkin

Koverretut appelsiinit

Mehiläisvahakynttilät

Mehiläiset kuuluvat jokaisen pihan kesään. Mehiläiset keräävät kukista mettä, muuntavat sen hunajaksi ja varastoivat sen talven varalle. Lentäessään kukasta kukkaan ne samalla kuljettavat siitepölyä ja siten edesauttavat kasvien sadonmuodostusta. Hunajan lisäksi mehiläiset tuottavat mehiläisvahaa, josta voidaan askarrella esimerkiksi kynttilöitä. Hunajan korjuu aika ajoittuu syksyyn.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
—											

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Sorminäppäryys

Toiminnan kesto:

1-2 h

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet ja työvälineet:

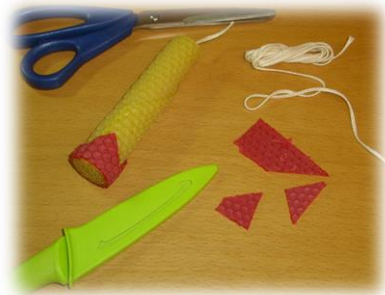
- Mehiläisvahalevyä
- Sydänlankaa
- Veitsi tms. (mehiläisvahalevyn leikkaamiseen)
- Viivoitin

Työohje:

1. Leikkaa mehiläisvahalevystä haluamasi mallinen pala (yl. suorakaide tai kolmio).
2. Leikkaa sydänlangasta sopivan pituinen pätkä ja aseta se levyn pisimpään reunaan ja painele kiinni.
3. Aloita vahalevyn rullaus sydänlangan ympärille. Rullaus olisi hyvä tehdä lämpimässä huoneessa työtason tai tiskipöydän päällä, sillä lämpimänä mehiläisvaha on notkeampaa ja helpommin käsiteltävää.
4. Kynttilän alapään voi muotoilla sormin kynttilänjalkaan sopivaksi.
5. Polta kynttilää palamattomalla alustalla ja varustaudu kynttilän mahdolliseen valumiseen.

Ohjaajalle:

- Mehiläisvahalevyä ja sydänlankaa saa hyvin varustetuista askarteluliikkeistä.
- Mehiläisvahakynttilän paloaika on noin 6 tuntia.
- Säilytä mehiläisvahalevyjä huoneenlämmössä ja valolta suojattuna paperissa.
- Varmista, että sydänlanka on sopivan paksuista tekemäsi kynttilään. Mitä paksumpi kynttilä, sitä paksumpi sydänlanka. Jos teet suurempia kynttiläeriä, kannattaa ensin tehdä testikynttilä.

Rullaa sydänlanka

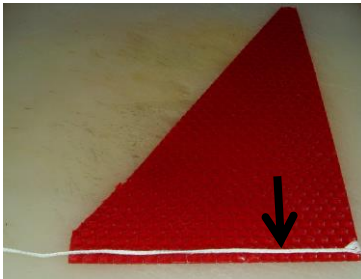
Pari mehiläisvahakynttilän perusohjetta:

Mehiläisvahalevystä voi muotoilla erilaisia kynttilöitä mielikuvituksen mukaan.

Kartionmallinen kynttilä

Leikkaa suorakaiteen muotoinen levy kulmasta kulmaan.

Leikkaa sydänlangasta sopivan pituinen pätkä ja painele se kevyesti kiinni levyn reunaan.

Rullaa vahalevyä sydänlangan ympärille tiiviisti. Pidä huolta, että kynttilän alareuna pysyy tasaisena ja suorassa linjassa.

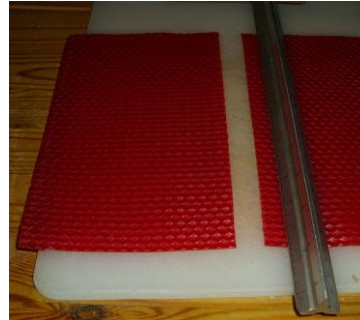

Rullaa vahalevy loppuun asti. Kynttilän alapäätä voi lopuksi muotoilla lämmittämällä ja painelemalla sitä sormien välissä. Näin saat sen sopimaan esimerkiksi kynttelikköön.

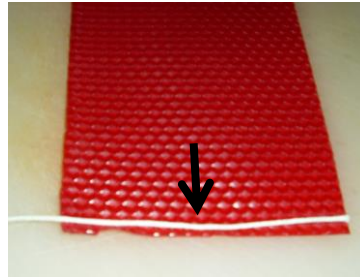
Lähde:

<http://www.lahtisenvahavalimo.fi/mehilaisvahakynttiloiden-valmistusohje/>,
<http://opetus.ruokatieto.fi/Suomeksi/Oppimateriaali/Ruokaketju/Maatila/Kotielaimet/Mehil>

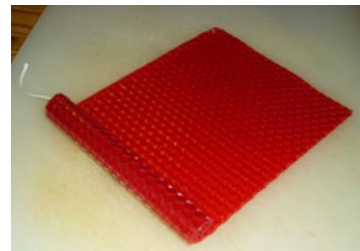
Suorakaiteen muotoinen kynttilä

Leikkaa levy puoliksi kuvan osoittamalla tavalla.

Leikkaa sydänlangasta sopivan pituinen pätkä ja painele se kevyesti kiinni levyn reunaan.

Rullaa vahalevyä sydänlangan ympärille tiiviisti. Pidä huolta, että kynttilän alareuna pysyy tasaisena ja suorassa linjassa.

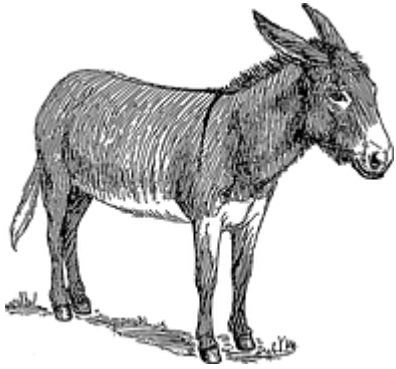

Rullaa vahalevy loppuun asti. Kynttilän alapäätä voi lopuksi muotoilla lämmittämällä ja painelemalla sitä sormien välissä.

Kynttilään voi myös taiteilla hauskoja kuvia erivärisestä mehiläisvahasta, lämmittämällä sitä ensin käsien välissä ja painamalla sitten kynttilän pintaan.

Kuukauden eläin: Aasi

Aasi eli kesyaasi on koti- ja lemmikkieläimiin kuuluva kavioeläin. Sen kantamuoto on luonnonvarainen afrikanvilliaasi. Samaan hevoseläinten heimoon kuuluvat mm. hevoset ja seeprat.

Villiaasi on elänyt aroilla ja tullut toimeen niukallakin ravinnolla, mutta vettä se tarvitsee säännöllisesti. Toisaalta aasien syömä aroheinä ja piikkiset pensaskasvit sisältävät melko paljon vettä, joten aasi saattaa pärjätä pitkiäkin aikoja juomatta.

Ruumiinrakenne aasilla ja hevosella on samankaltainen, mutta aasi tunnetaan pitkistä korvistaan. Afrikanvilliaasi on hoikkarakenteinen 115–140 senttiä korkea aasi. Yleensä aasi on väriltään harmaanruskea, mutta monia muitakin värejä esiintyy, kuten mustia, kirjavia ja valkoisiakin. Vatsapuoli on vaaleampi ja selässä kulkee tumma juova, joka muodostaa aasin hartioiden yli menevän raidan kanssa aasinristin. Kaviot ovat pienet, pystyt ja soikeammat verrattuna hevosen kavioihin. Aasin harja on harva, karhea ja lyhyt, häntä on ylhäältä kalju ja hännän päässä on pitkäjouhinen tupsu.

Villinä aasit elävät oriin johtamissa laumoissa. Aasi on alun perin ollut saaliseläin, joten luonteeltaan villiaasit ovat melko arkoja ja aina valmiina lähtemään pakoon. Kesyaasien herkäät aistit ovat siis peruja niiden esi-isiltä, villiaaseilta. Aasit kommunikoivat kuuluvilla ii-aa-huudoilla. Äänen täytyy olla kuuluva, jotta aasi pystyy kommunikoimaan kaukana olevien lajitovereidensa kanssa.

Aasitamma kantaa varsaansa 12–13 kuukautta ja synnyttää yleensä vain yhden varsan. Varsa on heti syntyessään täysin kehittynyt ja pystyy jo tunnin ikäisenä seuraamaan emoaan. Varsat kasvavat nopeasti ja ovat jo kaksivuotuisina täysikasvuisia.

Kesyaasi on kaikkein vanhimpia kotieläimiä ja se kesytettiin 4000 eaa. Pohjois-Afrikassa. Aaseja on jalostettu suhteessa hevosiin vähän ja kesyaasi onkin vielä melko lähellä villiaasia. Alun perin aasilla oli tärkeä tehtävä kantojuhtana, ja on paikoin edelleenkin. Kesyaasin tehtäviin on kuulunut kuormien vetäminen tai kantaminen. Aasit soveltuvat myös harrasteratsuiksi ja kärryjen eteen.

Aaseja on monen rotuisia ja erikokoisia. Esimerkiksi Suomesta löytyy mm. paitounaaseja, miniaaseja ja mammuttiaaseja. Aasi ja hevonen voivat myös risteytyä keskenään, jolloin syntyy muuli (isä on aasiori ja emä on hevostamma) tai muuliaasi (isä on hevostamma ja emä on aasitamma). Aasi voi risteytyä myös seepran kanssa, jolloin syntyy sebroidi. Tällaiset risteymät ovat yleensä steriilejä, eivätkä voi lisääntyä.

Aasien luullaan olevan sanaslaskujen mukaan tyhmiä eläimiä, mutta tämä luulo on väärä. Aaseilla on hyvä muisti ja oppimiskyky. Itsepäisyys on vain todiste omasta tahdosta. Aasit esimerkiksi tunnustelevat jaloillaan tukevan jalansijan, ennen kuin astuvat koko painollaan. Aasi sopii ihmiselle, joka on kärsivällinen, osaa käsitellä aasia ja ymmärtää aasin käyttäytymistä. Se kiintyy vahvasti tuttuihin ihmisiin ja paikkoihin. Aasit voivat elää jopa yli 30 vuotta vanhoiksi, joten se on pitkäaikainen lemmikki ja kumppani.

Lähde: Wikipedia